

De tocht naar Turnhout (21 oktober - 20 november 1918)

A. DEPREZ

Deze bijdrage heeft niet tot doel het activisme, de vernederlandsing van de universiteit of de Vlaamse studentenbeweging ten gronde te behandelen of ze historisch of theoretisch verder uit te diepen. De bedoeling is tegelijk kleinschaliger en menselijker : een vergeten bladzijde uit de geschiedenis en de lotgevallen van een door de omstandigheden en het staatsbestel opgeofferde groep studenten nader te belichten.

Noodgedwongen begint deze bijdrage dan ook met een in herinnering brengen van een citaat uit de hatelijke en revanchistische (maar goed gedocumenteerde) *Index Documentaire* van Théodore Heyse, die nog laat in 1918 en daarna in mei 1919 twee „fascicules” van dit werk over „les flamboches” liet verschijnen. In het tweede stuk staat op p. 285 een interview vermeld. Het betreft een niet nader genoemde Nederlandse hoogleraar aan de Vlaamse hogeschool, die op 26 oktober 1918 Gent had verlaten en verklaringen in een Nederlandse krant had geplaatst. In Heyses vertaling wordt dit interview samengevat : „Les étudiants seraient également partis de Gand et seraient réunis dans une autre ville, à Tongres ou à Turnhout. Du moins tel était le plan proposé. Il était question de faire appel à l'hospitalité d'une université allemande — Göttingen fut nommé — où les cours seraient poursuivis. Les Professeurs de l'université gantoise seraient invités à reprendre là leurs leçons. On assure que le professeur, dont le nom n'est pas cité, a rapporté de simples racontars en ce qui concerne les étudiants. Il est vrai que quelques étudiants, surtout de la West-Flandre, sont partis pour Turnhout, mais les étudiants de l'université de Gand ne songent nullement à poursuivre leurs études en Allemagne. Lorsque les événements de la guerre le permettront, ils continueront leurs études à l'université de Gand”.

Daar is waars én onwaars bij : een kleine groep heeft zich inderdaad in oktober 1918 op weg naar Duitsland of Nederland begeven, in de hoop daar de toelating te krijgen en de middelen te vinden om hun studies voort te zetten. Voor Nederland pleitte de stam- en taalverwantschap en de neutraliteit ; ertegen het feit dat de oorlog nog niet voorbij was en 11 november niet met zekerheid te voorspellen, zodat men daar als deserteur kon worden beschouwd of militair nog worden opgevorderd om via Engeland naar het front te worden gestuurd. Voor Duitsland pleitte de vage belofte dat de studies er zouden worden bekostigd en een diploma kon worden behaald ; ertegen

dat men in een weldra overwonnen en ontredderd land zou terechtkomen met vrijwel geen mogelijkheid ooit nog naar Vlaanderen terug te komen of er althans geen vooruitzicht tot levensonderhoud te vinden. Het maximum dat kon worden geëist was de toelating te allen tijde uit Duitsland naar Nederland uit te mogen wijken.

Hoe en door wie de groep werd samengesteld, is onzeker: wel treft het feit dat er enkele docenten de studenten begeleidden, en dat de groep voor een groot gedeelte uit a.s. ingenieurs en „wetenschappelijk” gerichte studenten bestond. Of het een Duits initiatief was, lijkt lang niet zeker. Wellicht zwichtten de studenten voor de steeds onverholener gedemonstreerde antipathie van de Gentse bevolking? Wel lijkt de groep uiteindelijk te Turnhout beloften te hebben gekregen wat de voortzetting van hun studies in Duitsland betrof: er zou nl. een speciaal fonds te Berlijn worden opgericht waaruit hun maandelijks een bepaald bedrag zou worden uitgekeerd. Toch lijken een aantal onder hen, na enkele dagen verblijf te Turnhout, eerder met de gedachte te spelen naar Nederland te reizen. Een aantal anderen — een eerste groep — opteerden toch voor Duitsland en raakten over de grens; een tweede groep, die de eerste zou volgen, werd door de opstand van de Duitse militairen en de krijgsverrichtingen achterhaald, zag zich bij Visé de Duitse grens versperd en keerde via Brussel uiteindelijk — niet zeer gerust in het verder verloop van de dingen — naar huis terug. De geschiedenis zou deze vrees weldra bevestigen. Een aantal onder hen werd thuis opgepakt, enkelen werden veroordeeld, en vrijwel allen zagen zich de mogelijkheid tot verdere universitaire studies en het behalen van enig academisch diploma definitief versperd. In de jaren na 1960-70 werden ze in hun overlijdensberichten vaak „ex-Gandavensis” genoemd. Zij trokken het leger in — ze moesten nog hun legerdienst vervullen — en werden daarna in het beroepsleven ingelijfd: als bediende, handelaar, verzekeringsagent... Slechts een kleine minderheid, de jongsten, de niet-gehuwden of de meer welgestelden, zijn er na jaren in geslaagd te Brussel, te Leuven, te Luik, in Frankrijk of in Nederland aan een geldig universitair diploma te geraken. Toen naderden ze de 30... We beschikken over een door Reimond Rens en Jan Brans teruggevonden relaas van de reis/vlucht van Gent naar Turnhout, waarna het stuk helaas een hiaat vertoont en we enkel tot de terugkeer van de schrijver naar Gent kunnen concluderen.

Dit verhaal zet in op 21 oktober 1918: tijdens deze oktobermaand werd het stilaan duidelijk dat Duitsland de oorlog aan het verliezen was, werd er aan het IJzerfront hevig gevochten en aan elastische terugtocht gedaan en kwam een deel van de Duitse troepen in opstand tegen de legerleiding. Men leze er de verslagen van Karel van de Woestijne in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* maar op na. Na de opening van de universiteit in oktober 1916 had hij de pen gebroken; plots herneemt hij met hernieuwde ijver zijn correspondentie, later omgedoopt tot de serie „De laatste maand der bezetting”.

Hij heeft het daarin vooral over de toestand te Brussel en in het Pajottenland ; het zal elders in het Vlaamse land wellicht minder spectaculair zijn geweest, maar ook in het verhaal van de Gentse student merkt men de groeiende ontredde-ning (voorlopig nog) en de verholen vijandschap van burgerlijke instanties en bevolking.

De auteur van ons relaas is Urbain (Urbaan) Lammens, geboren te Leisele op 22 november 1899 en onder nr. 47.924 als 19-jarige op 17 december 1917 ingeschreven voor de 1e kandidatuur burgerlijk ingenieur te Gent. Hij zal dan met zijn ouders reeds te Gent hebben gewoond in de Van Canehemstraat 22, want Leisele lag „bachten de kupe” en van daaruit was Gent niet meer te bereiken. Zijn vader was een gepensioneerd en betrekkelijk gefortuneerd onderwijzer en brouwer. Hijzelf was enig kind. Op 20 oktober — de dag vóór de afreis! — werd hij onder nr. 48.139 nog eens ingeschreven voor de 1e kandidatuur, zodat het vermoeden gewettigd is dat hij in het eerste jaar ofwel vrije leerling was ofwel gezakt was. Hij was wel lid van het Gentse studentencorps.

Uit zijn verhaal valt af te leiden dat de groep uit ca. 20 studenten bestond, die met een „speciale” trein (in werkelijkheid in goederenwagens) o.l.v. een Duits officier, Dr. Kopps — Lammens noteert op het gehoor — (wschl. geldt het Dr. Kopsch) vanuit Gent naar Turnhout reisden, daar in een klooster werden ingekwartierd en door de nog functionerende „Volksofbeelding” werden gevoed. Ze zagen zich wel brood geweigerd door het „Komiteit”, omdat ze onder Duitse bescherming stonden. Vanaf 24 oktober sloegen ze aan het onderhandelen met de Duitse autoriteiten over waarborgen voor het voortzetten van hun studies ergens in Duitsland, over materiële voorzieningen enz. Afgezien van studentikoze jool, zoals die natuurlijk voorkomt bij een dergelijke groep levenslustige jongeren, wordt een groot gedeelte van de nota's ingenomen door opsommingen van voedsel: dit moet in het Etappengebied waarvan Gent deel uitmaakte, niet overvloedig zijn geweest! Vanaf 23 oktober wordt een corpsvergadering gehouden, worden een naam, een reglement en een bestuur vastgelegd en wordt de Gentse kaproenenvlag als de hunne erkend. Vanaf 25 oktober wordt ook — nadat boeken waren aangekomen — een rooster voor het hervatten van de colleges opgesteld; op 30 oktober wordt nog een meeting van de Groeningewacht bijgewoond. De hoogleraren Dr. Doussy en Claeys proberen leiding te geven, de eenheid en de verstandhouding te bewaren en de groep „vrijwillig weggetrokkenen” tegenover de Duitse instanties te verdedigen. Uit de nota's van 2 november blijkt dat ze naar Göttingen en naar Hamburg kunnen gaan en op 3 maanden volledige ondersteuning mogen rekenen. Er bestaat nogal wat onzekerheid zowel bij de voormannen als bij de Duitse begeleider. Voor Nederland schijnt er weinig animo te bestaan.

Hierna ontbreken de notities tot 8 november, waardoor we wel een essentieel deel van het verhaal missen. Indirect weten we dat de groep op 5 november

nog steeds te Turnhout verbleef, want Dr. Jan Brans stelde ons een „Bescheinigung” ter hand waarin de Zivilkommissar te Turnhout aan de autoriteiten in Duitsland de student Frank Naudts aanbeveelt. Op 9 november kwam deze — met de eerste groep — in Göttingen aan. Niet allen slaagden echter daarin.

De draad van het relaas wordt weer opgeraapt als de groep op 8 november (waarschijnlijk nog steeds vanuit Turnhout) de trein naar Duitsland via Hasselt en Luik gaat nemen. Op 9 november wacht men te Luik op de trein naar Keulen, „maar geen mogelijkheid om er op te geraken. Hij wordt letterlijk bestormd door de zingende Duitschers-revolutionairen, die naar huis willen”. Ze raken uiteindelijk nog wel uit Luik weg, maar worden te Visé teruggestuurd en reizen naar Brussel, waar ze logies zoeken en vinden en bij de Duitsers om hulp gaan aankloppen.

De situatie te Brussel van 10 tot 20 november is en blijft verward: na enkele pogingen om toch nog naar Duitsland te vertrekken verzaakt U. Lammens blijkbaar aan dit idee — van zijn reisgenoten blijkt niets meer — en zoekt hij alleen nog naar een middel om weer te Gent te geraken. Over zijn verdere levensloop is niet zeer veel bekend; wat we van hem weten, stamt uit het bezit van zijn dochter en is dramatisch genoeg. Op 25 november 1919 wordt hij in de speciale lichter van 1919 als dienstplichtige opgenomen, op 2 juni 1921 treedt hij in actieve dienst, hij wordt „brigadier” op 16 oktober 1921 en „maréchal de logis” op 18 april 1922. Ondertussen had hij de hoop om verder te studeren niet opgegeven, want in zijn nalatenschap bevinden zich brieven van L. Naudts uit 1920 en 1923 — die inmiddels vanuit Göttingen naar Nederland was getrokken om daar op eigen kosten verder te studeren, ondertussen overal bijverdiensten zoekende. Naudts probeert hem studieboeken te bezorgen — vooral vanaf 1923. Lammens zelf blijkt dan te Parijs de Ecole spéciale des Travaux Publics de Paris, Section école supérieure d'électricité te volgen en daar, met enige moeite maar toch regelmatig, examens af te leggen. Uiteindelijk blijkt hij toch in 1925 ingenieur geworden. Rest het probleem van de broodwinning: op 14 november 1925 was hij nl. gehuwd met een 20-jarig meisje. Het paar woonde bij zijn ouders in; hijzelf wordt — met een ingenieursdiploma! — handelsreiziger en vraagt herhaalde malen schriftelijk toestemming om kosteloos in ateliers te mogen werken ten einde beroepservaring op te doen. Het wordt hem geweigerd... Als staal van de mentaliteit in de jaren twintig kan dit tellen!

Daarna besluit hij noodgedwongen — zijn vrouw is ondertussen in verwachting — maar weer dienst te nemen in het leger en te proberen zo carrière te maken: in januari 1926 geschiedt dit te Leopoldsborg. Op 16 april wordt hij „assimilé au grade d'adjudant”. Op 17 april schrijft hij een laatste brief aan zijn Greetje; op 19 april aan zijn vader, om zijn overplaatsing naar de lancers te melden en nederig enig geld te vragen voor het kopen van schoenen en uitrusting: „ik moet met de andere adjudanten omgaan nu en moet

natuurlijk meedoen anders ben ik slecht gezien". Hij zal zijn kamp nu te paard moeten doen — wat hij niet gewoon was — om daarna wellicht onderluitenant te worden. Op 24 april komt hij bij manoeuvres bij een ongeval om : men vindt hem pas uren later, vertrappeld door zijn paard, in een bos terug ; verdere verzorging kon niet meer baten. Zijn kind zou hij nooit zien.

21 October 1918

We vertrekken uit Gent om 10 u. met een specialen trein, den allerspeci-aalsten tr. dien ooit iemand zag. Het is een goederentrein die er bijzonder plezier in vindt iedere nieuwe statie minstens één half uur met zijne tegenwoordigheid te verwaardigen en dan ten slotte nog eens weerkomt. Ook blijft hij wel eens onderwege staan om te drinken en uit te blazen. Reeds in Meirelbeke blijft hij een uur manoeuvreeren. Zoo loopen we over Wetteren - Schellebelle - Wichelen - Schoonaerde-Oudegem - Dendermonde - Baesrode - Boom - Antwerpen.

Hier landen we aan om 10 u. We gaan naar het Hotel „Lepage", het allerschandaligste Hotel dat men maar bedenken kan. Voorwaar, onze leider-officier is een taktlooze vent ! Ik betaal hier 2 MR. voor eenige cub. cent. koffie ! Dan keeren we terug naar onzen trein waar we kunnen slapen op de planken met onzen reiszak als hoofdpeluw. We houden hier bijna heel den nacht pret, wandelen af en toe eens naar buiten en slapen eindelijk voor goed wat in tegen den morgen, als we in Lier aankomen.

Hier stappen we over op den tram en rijden over Herenthals-Oostmalle naar Turnhout. Hier komen we om 1 u. / 22 oct. / aan. Dr. Kopps leidt ons naar de Kommandantur en vandaar naar het Apostolieken klooster waar een ruime slaapkamer met bedden en matrassen ter onzer beschikking staat. Van hier trekken we met razenden honger naar „Volksopbeuring". Hier vinden we eene mooie doch ongemeubelde zaal palend aan een gang die goed ver-warmd is en waar withouten banken op eters wachten.

De dienstdoende juffrouw staat gansch verwonderd ons nu aan te treffen en zegt dat er wel eten is, maar in — rauwen toestand ! Dus beginnen Lucien, de meid en ik maar dapper patatten te jassen zoodat we om 2 u. een stevig maal krijgen (biefstukken, princessen en aardappelen zooveel als we eten kunnen). In den namiddag komen reeds heele pakken boeken toe, die Volksopbeuring ter onzer beschikking stelt. 'S avonds krijgen we aardappelen met melk bereid en wortels waaraan we ons dik eten. Eindelijk gaan we eens in ons nieuwe bed eens degelijk uitrusten. We slapen allemaal vrij vast en gaan geheel verkwikt naar Volksopbeuring waar ons dikken pap en honig wacht, zooveel en meer dan we lusten. Ik en verscheidene andere nog kunnen den pap niet binnenkrijgen. Of de honig mij smaakt ! 'K moet oppassen dat ik er mij niet van ziek snoep. 'S middags krijgen we fricandon met

koolen, aardappelen en saus naar hartelust. Reeds hebben we de mooie Kempenstreek met zijn Sparrebosschen, heidegrond en berkenboomen, op den tram bewonderd. 'S namiddags 23 Oct. dus, doen we eene wandeling naar Severdonck doch langs hier heeft de streek niets Kempachtigs. Om 4 u. krijgen we Pudding met Honig en 's avonds weer aardappelen en groenten. Voorwaar, 'k ben blij dat ik eene provisie brood meegenomen heb, want niemand heeft er ons tot nu toe gegeven, daar het komiteit het ons weigert, zeggende: „Je bent hier toch onder duitsche Bescherming!”

24 Oct.

Edoch krijgen we dezen morgen eens nen zielmisken. Men heeft namelijk tarwe voor ons gesmokkeld. Voor ons 20 zijn er ongeveer 29 liter melk, die we uitlappen met elk zes boterhammen. Dat eten werkt toch aanstekelijk, want ik eet ze bijna allen op en laat vooral de melk niet voorbijgaan. — Binst den dag loopen we wat door de stad en maken kennis met de nieuwe boeken. Hieronder zijn er vele technische, prachtige werken. 'S namiddags wandelen we eens naar 't klooster, waar men ons elk twee mooie lakens bezorgt. Het gaat hier langs om beter. Wandelen, niet werken, ons vetmesten. Tegen den avond komen nog nieuwe gasten toe van Brussel: Naudts en den Doncker.

'S avonds houden we ons eerste corpsvergadering. Slechts weinig leden zijn aanwezig daar er verscheidene op reis zijn, onder andere Gijssels en Parasio die op algemeen verzoek naar Brussel vertrokken zijn, om onze belangen te verdedigen bij Van Dick en eens over de geldkwestie te onderhandelen. Dit hadden wij gisteren avond besloten. (Deze avond was bijzonder geestig en zullen we wel nooit vergeten. Algemeene hilariteit, jokken en grappenmaken tot half één. Wij hielden heel het klooster wakker.) Dezen avond, dus, stelden wij den naam vast van onze nieuwe vereeniging: „Vlaming Overal”. Op het spreekgestoelte, in den hoek der zaal, werd de kaproenenvlag opengespreid. Het geheel leverde een eigenaardig grappig-ernstig schouwspel op. Het reglement van orde werd bepaald, een bestuursraad aangesteld: Luc als Kellner. Parasio en Luc hebben van den eersten dag den tafeldienst onder handen genomen en gedragen zich als echt degelijke kelleners. Als er melk te bestellen valt zal Luc mij zeker niet vergeten! Doch dit is nu niet meer willekeurig bedeed daar er besloten is dat we elk 3 glazen zullen krijgen. Van dien avond af treedt het reglement in orde.

Vrijdag 25 October

'S morgens komt een duitscher binnen en deelt ons mede dat het klooster zal veranderd worden in Lazarett en dat iedereen er uit moet. We zullen in-

gekwartierd worden in oud Tournhout op een uur afstands van ons eetlokaal. We zouden dus dagelijks zoo'n wandeling te doen hebben om ons eten te zoeken! Ge kunt denken of we verontwaardigd zijn en eensgezind besluiten kost wat kost naar middelen uit te zien om hier te blijven. Bij het ontbijt wordt ons 1/4 kilo boter uitgedeeld (wekelijksch rantsoen) en een potje allerbesten honig! — Volgens besluit der overheid zouden we reeds van namiddag moeten verhuizen. 'S namiddags trekken we dus naar ons klooster om ons boeken in te pakken. Doch intusschen zijn er stappen gedaan bij de Militaire overheid, om wijziging te bekomen. Prof. Claeys en Guido Irmen, onze rijkskanselier, doen hun best. Deze laatste komt terug en laat ons weten dat we dezen avond nog blijven kunnen. We gaan dus slapen na eene Corpsvergadering. In deze besluiten we toekomstige week de colleges te hervatten. Een lijst wordt opgemaakt der leeraars-vrijwilligers (F. Naudts, R. Bosselaers, Craeyebeckx) en der te geven Colleges met het aantal leerlingen. R. Bosselaers wordt plechtig tot waarnemend Rector uitgeroepen. Deze avond zullen we wellicht nooit vergeten! Zoo komiek, zoo potsierlijk en tevens leerrijk een tooneeltje heeft wellicht nog nooit plaats gevonden in eene studentenvereniging. R. Bosselaers, gehuld in een rood laken (dat in een hoek der kamer lag) als toga, beklom het spreekgestoelte en deed eene plechtige openingsredevoering waarin hij als onderwerp behandelde: „De raap als economisch-kultureel element in onzen vlaamschen Strijd”!!! Hier bewees hij dat wij zonder de raap niet voortkunnen, dat deze eene overwegende rol speelt, en dit op een grappige, vernuftige wijze zooals een echte meester in de Logica!

Zaterdag 26 October

Ik sta op om 6 1/2 want ik ben aan de beurt om de kamer te vagen. Na 't morgenmaal doen we eene wandeling in de heide en 's middags zien we Dr. Doussy die zegt geprotesteerd te hebben bij de overheid, daar men ons als vluchtelingen en niet als vrijwillig weggetogen studenten behandelt. De overheid heeft hem nog geen beslist antwoord gegeven.

'S namiddag trekken we naar het klooster waar de poortier ons mededeelt dat er daar een Lazarrett voor besmettelijke ziekten zal ingericht worden. Dus moeten we beslist weg. Eenigen tijd nadien komen Duitschers ons gepak halen en verhuizen het naar volksopbeuring. Dus krijgen we onze goesting van in de stad te blijven en niet te moeten gaan naar oud Turnhout. (Hier waren nochtans bedden in particuliere huizen gereed gemaakt.)

Kort daarop komen in Volksopbeuring onze prachtige bedden aan: Een wagen stroo! Gansch den avond slepen we dit naar boven op den zolder! Verduiveld hier ziet het er niet prettig uit! Pikdonkere doch ruime zolder (twee plaatsen aaneen) maar met slechts elk een heel klein dakvenstertje. Ik heb

wat koorts en ga wat vroeg slapen, terwijl de anderen vergadering houden. Ik trek mijn broek en baai aan en daarboven mijn slaap-kleed en trek met mijn pakje (dekens en lakens) naar boven. Ik kies mij een plaatsje in den hoek. Van een mijner lakens maak ik met wat stroo eene hoofdpeluw en dra slaap ik in. Als de anderen naar boven komen, is er weer volle pret! Gelach en kwinkslagen zijn aan de orde van den dag. 'S anderendaags klaagt bijna iedereen van de kou. Meest allen hebben een slapeloozen nacht doorgebracht. Wat ben ik toch blij dat ik dekens meegebracht heb! Als ik om 4 uur wakker werd ging ik buiten mijn voeten en kousen wasschen. Dezen avond kregen we ook 1/4 kilo Broodsuiker.

Zondag 27 October

'S namiddags doen we een prachtige wandeling in de hei. 'S avonds houden we een ernstige vergadering waarin we eens onzen toestand bespreken en beraamen wat er te doen staat in geval van vertrek naar Münster. Allen zijn we het eens dat we ons ditmaal niet weer moeten laten foppen of paaien met beloften, maar eerst en vooral degelijke waarborgen moeten hebben voor wat inwoning, zakgeld en voltooiing der studiën betreft. Eene commissie wordt samengesteld om bij den Civilkommissar eens onzen toestand bloot te leggen en absoluut betere slaping te eischen. We zullen ook eens degelijk moeten onderhandelen met Dr. Kopps. Parasie die van Brussel teruggekeerd is, heeft bevestigd dat Van Dick tamelijk sufferig geworden is, t.t.z. dat we met hem niets meer kunnen aanvangen. Hij heeft al onze grieven recht laten wedervaren en onder andere beloofd dat binnen de 24 uren ons bedden zouden bezorgd worden, doch niets komt af.

Maandag 28 October

Tegen den middag gaan we eindelijk naar het komiteit dat ons eindelijk zal verwaardigen broodrantsoen af te leveren. 'S namiddags doen de kameraden eene wandeling naar de hei en ik blijf thuis om mij sletsen te fabricereen. 'S avonds kruipen we weer in ons gewone nestje na eene belangrijke vergadering waarin we spreken over de onrechtmatige verdeling der levensmiddelen. De Proffessers krijgen namelijk het dubbel en driedubbel van ons aan vleesch, aardappelen en brood zooveel ze willen. Daarin zal er dus orde moeten geschapt worden. Voortaan zal Parasie in de keuken toezicht houden over de verdeling der spijzen.

Dinsdag 29 October

Er zijn reeds een paar brooden toegekomen van 't Komiteit, waarvan ik mijn deel krijg terwijl anderen rogge eten. De Patattejas gaat weer in regel zijn gang met begeleiding van koorzang en kwinkslagen. In den voormiddag komt een briefje van den Kriegschef die ons zegt dat we moeten naar Oud-

Turnhout gaan. We besluiten weer allen niet te gaan; uitgenomen enkelen die het hier niet kunnen uithouden. Op het middagmaal worden we reeds de goede gevolgen onzer bemoeiingen gewaar: Parasie zit in de keuken als een echte cipier en eischt dat wij evenals de leeraren ook twee biefstukkes zouden krijgen, wat dan ook onder algemeen gejuich opgediend wordt. 'S namiddags gaat Van Mallegbem naar 't komiteit om te vernemen of er morgen brood zal zijn en krijgt ten antwoord dat de bloem nog niet voorhanden is, dus staan we morgen zonder brood. Daar de bediende Hombrecht gelast was tot hiertoe met het bedeelen der levensmiddelen, draagt hij er de schuld van. Er wordt dus besloten hem uit den weg te ruimen en zelf onze zaken in handen te nemen.

Daarmee is den fijnen, geslepen diplomaat Parasie bijzonder ingenomen. Hij schijnt er bijzonder pret in te hebben iemand die 't verdient te duivelen. Tegen den avond ga ik ook eens zien naar onze kamers in O[ud] T[urnhout]. Een gendarm brengt mij in een mooie burgerskamer, klein doch prachtig. Een bed staat er gereed voor 2 personen. Doch ik besluit om met de anderen kost wat kost in Volksopbeuring te blijven om zoo mogelijk de Duitschers er toe te brengen ons daar bedden te bezorgen en ook om het gevaar te verhoeden dat gansch het huis belegd worde.

Na het eten, om half negen, gaan Craeybeckx en Parasie bij Hombrecht om hem eens de les te lezen. We beleven een prettigen avond! De professors worden eens vrij boos. Doussy zegt onder andere dat wij ons met de keuken niet te bemoeien hebben en dat er voortaan niemand buiten de etensuren in de keuken mag verschijnen. Prof. Claey's zegt tegen Parasie dat dit een ultimatum is der keukenmeid. Maar Parasie antwoordt dat dit wel een ultimatum zou kunnen zijn van de professoren:

Claey's: - „Gij twijfelt toch niet aan de waarheid van wat ik zeg”!

Parasie: „Ah, Bah”!

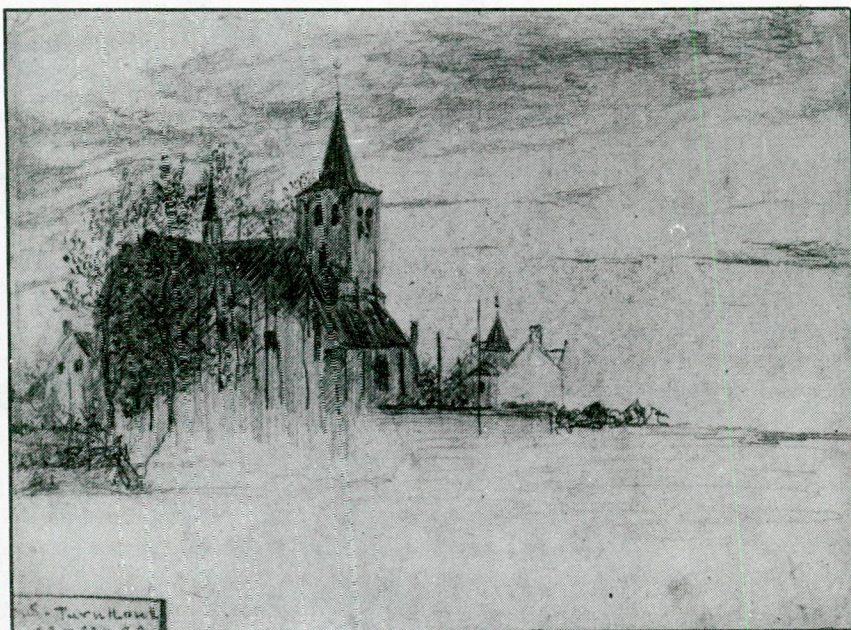
Cl.: „Je zegt dat zoo schamper”!

Par.: „Ja”! Daarop vertrekt Claey's woedend. 'S avonds laten de Puriteinen hun pap staan omdat ze geen suiker hebben!! (Deze hebben wij ons zelven eerst bezorgd!)

Woensdag 30 October

Weerom prachtig weder. Sedert ons vertrek heeft het nog niet eens geregend. Wij willen de patatten niet meer schillen, daar We. Hombrecht betaald is om iemand daarvoor aan te zetten. 'S namiddags gaan Luc en ik de kerk van O.T. uitteekenen bij zonsondergang. 'S avonds deelt men nog 50 gr. boter uit. Daarna vertrekken we naar de meeting van de Groeningewacht en trekken om middernacht naar ons stroonest.

Eer we echter vertrekken krijg ik eene blijde verrassing: Een brief komt toe van 't huis! Goddank, ze hebben kunnen nieuws van me vernemen. Haastig

loop ik op mijn plaatsje om den inhoud te doorloopen. Daarna overhandigt Wambeke mij de tweehonderd frank. Niet zonder angst wacht ik het uur af waarop ik naar de statie kan gaan om te zien naar den koffer! Reeds acht dagen op weg, en zooveel diever!

Donderdag 31 October

Er is weinig eten en broodrantsoen van 't komiteit. Het gekibbel gaat immer voort. Parasie en Crzeybeckx zijn onze officieren. We vernemen o.a. dat er twee honderd kilos honig ter onzer beschikking staat in Volksopbeuring, doch dat ze nog moeten aangekocht worden. Hombrecht beweert dat ze niet zullen aangekocht worden, daar het veel te veel is en we bij vertrek naar Duitschland dit niet zouden kunnen meenemen. Domme uitvluchten! In den voormiddag haast ik mij naar 't station. Gelukkig vind ik den koffer in 't magazijn, doch ik kan hem niet krijgen, daar de bediende zegt dat hij verzonden is zonder papieren. Om 4 ure keer ik terug en kan hem dan met behulp van een pakjesdrager naar huis dragen.

Moegedragen kom ik dus op mijn kamer en pak haastig alles uit met behulp van Luc. Verduitseld wat een brood! Ik ben verlegen dat het niet zal bewaren! Nu heb ik toch eten genoeg. Alles komt uitstekend te pas. Enkel had ik er willen schoenen en een regenscherm in vinden. Nieuwe verras-

sing: een briefje van Moeder! Ik ben blij dat zij eens zelf ook schrijft. Daarbij vind ik de portretten die me in 't vervolg zullen vergezellen. Gerust ga ik slapen.

Vrijdag 1 November

In den voormiddag ga ik eens wat mijn bed opknappen.

Wat komt die Sarge te pas! Zij zal me goed kunnen dienen moesten wij hier koude dagen beleven. Ik maak van de hoofdpeluw een mooie stroozak en schik een prachtig bed in den hoek van den zolder.

'S middags krijgen we 300 gr. boter, voorwaar een prachtig rantsoen voor eene week! Nog nooit ik mijn leven heb ik zooveel boter gesmeerd op brood en in de avondpatatten. 'S namiddags doen we eene prachtige wandeling naar Vosselaere. Heerlijke heideduinen. Daar loopen we rond in de mooie Kempen. We trekken schoenen uit en houden een springpartij. Daarna teekenen wij (Luc en ik) een zichtje. Bij het avondeten deelt professor Claeys ons mede dat we wel zouden doen morgen voormiddag aanwezig te zijn, daar Dr. Kopps afkomt. Pardaf! daar is hij dus terug, onze cipier! Wat zal er nu gebeuren! Hoe zal hij onze voorwaarden aanzien! Daar zal een gevaarlijk spelletje moeten gespeeld worden. Wij mogen ons niet laten foppen. Jammer dat juist Craeybeckx afwezig is. In de vergadering wordt F. Naudts in zijn plaats aangeduid om samen met Parasie te onderhandelen met den officier. We zullen eischen:

1° dat we onze studies kunnen voleinden in Duitschland.

2° dat onze diploma's geldig zijn.

3° volledige ondersteuning.

4° volledige vrijheid van vertrek.

5° volledige vrijheid van terugtocht of vertrek naar Holland.

6° zakgeld en een som voor onmiddellijke uitgaven vóór 't vertrek.

Zaterdag 2 November

In den voormiddag komt Dr. Kopps en noodigt ons om 11 u. uit bij den Zivil-Komissar. Daar moeten we ruim één uur wachten, terwijl Doussy en De Waal met hem en Van Ludhold onderhandelen. Weldra komen ze af en deelen ons volgende voorwaarden mee :

De Universiteit van Göttingen evenals het Handelsinstituut van Hamburg, noodigen ons uit om daar onze studies voort te zetten. We zullen voorloopig mogen rekenen op 3 maanden volledige ondersteuning, doch verder is niets bepaald. Als we hem verderen uitleg vragen zegt hij, niets te kunnen antwoorden : Onze voormannen spreken geen woord. We zullen kosteloos reizen, een zakgeld van 50 fr. krijgen, en waarschijnlijk mondbehoeften. We dringen ook er op aan dat de 200 kilos honig met ons zouden mee zeilen naar Duitschland. Degene die naar Holland willen gaan kunnen indien ze willen, doch niemand van ons heeft lust om soldaat te worden, of als deser-teur beschouwd te worden. We kunnen ook immer uit Duitschland kosteloos terugkeeren.

'S namiddags komt Dr. Kopps nog eens bij ons aan. De voormannen waren besloten hem ditmaal

Hier ontbreken vermoedelijk 2 of 4 bladzijden, zodat het verder verloop van de onderhandelingen en het vertrek van een eerste groep studenten op of na 5 november wegvallen. Het relaas vangt opnieuw aan op 8 november :

Hier wachten we vruchteloos naar den trein. Eindelijk vernemen we dat hij ligt in Heyst-op-den-berg en waarschijnlijk binnen een uur daar zal zijn. Gedurende al den tijd mogen we bij onze pakken blijven staan naast het spoor. Daar het begint te regenen, vluchten we in de wachtzaal waar we een partij-tje kaarten. Eindelijk komt de trein af om 4 uur. Ik heb intusschen een Schein gekregen voor mijn koffer die in den bagagewagen geladen wordt. Dit staat mij in 't geheel niet aan, daar men overal dieften verneemt. Om 5 uur reist hij af en komt in Hasselt om 7 u. De Coupé zit reeds vol en nieuwe soldaten komen nog op. Verder komen walinnen nog instijgen, vergezeld van groote zakken aardappelen. Wij zijn schier bedolven onder de pakken. Zoo, onder het onvermoeibaar zingen van de walinnen, komen we om 12 uur in Luik aan.

Zaterdag 9 November

Wat een plezierige reis. Ik zou doodgraag eens ferm uitslapen, maar jawel we mogen hier op de steenen zitten wachten op een trein naar Keulen. Reeds komt er eenen aan, maar geen mogelijkheid om er op te geraken.

Hij wordt letterlijk bestormd door de zingende Duitschers-revolutionnaires, die naar huis willen. Ik slaap eenige oogenblikken, in mijn deken gewikkeld. Ik tracht mijn koffer te bekomen, doch de bediende wil hem niet afleveren. Met moeite kan ik er nog even bijkomen, om mijn eten er uit te halen. Om 5 u. eindelijk vertrekken we met een trein die waarschijnlijk naar Keulen gaat. Hij gaat echter naar Visé en keert vandaar terug naar Luik (10 u.). Er is namelijk bevel gekomen geene treinen de grens nog te laten naderen om de bolsjewisten te beletten naar huis te gaan. Om 11 u. vertrekken we naar Brussel. De reis is prachtig, gezien het mooie weer. We komen in Brussel aan om 7 u. We blijven ongeveer twee uur in de statie, verslepen onze pakken tot aan den ingang. Intusschen krijgen we nog eene tas watercacao voor 30 pf. gereedgemaakt door Duitsche zusters. Vader Rens houdt de wacht bij de pakken en wij gaan op zoek naar inlichtingen naar de Wetstraat. Dan vinden we Kopps terug. Hij is zeer vriendelijk, doch zegt dat hij niets voor ons kan doen, daar hij uit zijn dienst ontslagen is en verwijst ons naar Dr. Laudé. We gaan bij deze en bij Dr. Blunk. Vandaar komen we in de statie terug om 11 u. en vertrekken met ons pakken naar de Wetstr. 180 in het huis van de Gevolmachtigden van de Raad v. Vlaanderen, waar eene prachtige en goed verwarmde zaal ter onze beschikking staat, voorzien van zetels. Ik spreid mijne 2 dekens bij de kachel doch slaap er niet te goed.

Zaterdag 10 N.

We krijgen van de oude dienstmaagd een potje koffie bij onze boterb. We gaan seffens weer voor heel den dag op zwier. We gaan eerst bij Blunk met een brief van Prof. De Decker om ondersteuning. In deze staat dat wij ons in eene netelige positie bevinden en dat hij (Pr. DeD.) hoopt dat men ons 200 MK zakgeld zal willen geven. We moeten morgen terugkeeren. Er is vandaag eene verschrikkelijke beweging in de stad. Duitsche bolsjewisten rijden rond met autos en strooien briefjes uit. Ze zijn met breede rode linten bestrikt. Ze rukken de officieren hunne ordeteekens af. Ze hebben den arbeider- en soldatenraad gesticht. De bevolking viert overal de vlaggen. In alle winkels verkoopt men driekleuren. De jongens vormen stoeten en trekken zingend door de stad. Bij de statie dansen burgers en Duitschers (vele dezer zijn dronken). Op den middag krijgen we voor 2 frank een lekker noenmaal in Volksofbeelding soep - veel vleesch - weinig patatten en groente. Ik ga vermoed slapen. Ditmaal leun ik mijn zetel achterover tegen de schouw, plaats tegen de zitting de rug van een stoel, rol mijn deken op als hoofdpeluw en slaap lekker. De soldaten schieten op het volk om ze buiten te drijven. Er zijn dooden.

Maandag 11 N.

Weer naar de Bureelen 24 A, 22 & Cie. We moeten morgen weerom terugkeeren. Het is de laatste nacht dat we in ons zaaltje mogen blijven, dus hoogtijd om naar logement uit te zien. De Rensen hebben reeds bij Mr. Liebrecht een bed gevonden. We gaan naar de bureelen van 't komiteit om onze kaarten. We bekomen seffens eene kaart voor noen- en avondmaal. Ons noenmaal is tamelijk goed: 2 schillen gebakt boonen en koolen en 3 patatten. Het verwondert me dat we hier vooral zooveel vleesch krijgen, dit gaat immers 29 à 30 fr. het kilo. Daar we niet genoeg hebben gaan we naar Volksopbeuring doch vinden dit geschäft gesloten. Raymond gaat naar de Wetstr. om passen voor Gent en ik ga eens zien bij Mr. Vallaeys. Eenigszins verlegen ga ik binnen in de Charcuterie. Immers ik moet mij hier aanmelden als de zoon van een zijner gewezen vrienden. Toch nood breekt wet. Mevrouw vraagt wie ik ben en zegt:

- „Wacht een oogenblik op Mr. V. hij zal seffens komen, in allen gevalle je kunt hier slaping krijgen. Mr. Vallaeys komt af en eerst vraag ik of hij me nog herkent! Waarlijk hij herinnert zich mijner niet meer, doch als ik zeg wie ik ben is hij seffens vriendelijk, vraagt hoe papa het stelt en leidt mij naar boven. Hij biedt mij eten aan doch ik aanvaard slechts een glas bier. Nu noodigt hij mij uit om ook te komen avondmalen. Voorwaar ik val waarlijk uit de lucht! Ik had ten hoogste gehoopt op slaping en ik zal ook nog eten krijgen. Ik ga eerst nog eten in het vluchtelingenlokaal en wacht er op de Rensen. Slechts binnen de 2 uur komt Reimond af. Hij heeft geheel den namiddag gewacht en moet nog terugkeeren. We vertrekken samen. Gelukkig zijn de anderen tehuis gebleven. Zij hebben de sleutels, anders kon ik niet binnen. Ze zeggen dat we seffens weg moeten, hunne pakken zijn reeds voorgebracht. Gelukkig dus dat ik geweest ben op zoek naar logement! Weldra komt Reimond terug en brengt de passen alsook hun geld mee (Ik mag er morgen om gaan). Hij heeft ook passen voor Holland die luiden. De passen voor Gent luiden: verlaat belgie! om naar Gent terug te keeren!!! Wij gaan samen naar Vallaeys. Hier wordt mij eten aangeboden: 4 schillen besp met boterhammen naar liefste. Mevrouw zegt dat ik maar toe eten mag, bij de beenhouwers is er eten genoeg. Met de lift gaan we naar boven. Ik en namelijk een andere vluchteling van Roubaix die hier ook evenals ik als zoon van eene kennis is aangekomen. Ik krijg boven een mooi zacht bed. We slapen bij de knechten.

Dindag 12 November

Ik gaa eerst en vooral mijne 250 fr. opstrijken. Voorwaar hier zal ik nog rijk worden: Als vluchtelingen krijgen we geld en de gast van Roubaix zei me

dat Mr. Vallaeys hem ook drinkgeld gaf! Weer looping om de kaarten. Affiches worden aangeplakt om het volk tot kalmte aan te manen. Van 3 u. - 10 u. moet alles gesloten zijn. Ik krijg een lekker middagmaal met veel vleesch.

Woensdag 13 November 18

Gansch den dag kaarten loopen. Meer en meer soldaten komen toe, Franschen - Engelschen - Australiërs - belgen.

Donderdag 14 N. 18

De bevolking in Brussel is als dol. Ieder groepje soldaten wordt omringd — overladen met geschenken. 'S namiddags breng ik een bezoek aan het Ter Kameren Bosch. Het is hier prachtig en echt Boschachtig. Slechts enkele groote wegen zijn aangelegd; de binnenpaden slingeren mooi door de vlakke heen. Er zijn slechts weinig bezoekers, waarvan sommige beuknootjes zoeken.

Vrijdag 15 N. 18

Ik ga mijn 27 franken opstrijken in het „Palais du Midi”. Ik krijg in het gemeentemagazijn suiker en een ei. De Duitschers blazen volop den aftocht en stelen waar ze kunnen en verkoopen allerlei waren aan spotprijs. Botten tegen 3 mark. Jassen en velos voor 50 mark. Ik ga 's namiddags uitzien naar een velo. Bij de noordstatie defileren troepen, doch niemand wil zijn fiets verkoopen.

Zaterdag 16 N. 18

Vandaag wijst de klok weer belgisch uur. Overal, vooral op de groote markt, slaat men estrades op en zegeteekens ter eere van Albert die binnen enkele dagen hier zal intreden. Ik ga weer op zoek naar velos. Nu verneem ik slechts waar de echte verkoopplaatsen zijn: de kazernen op Etterbeek. Als ik daar aankom zie ik veel volk staan voor iedere kazerne. Ze vechten om binnen te geraken, komen eruit met heele pakken waren, meest schoenen (2 à 3 mark!). Anderen stormen de straat op met ransels, geweerteschjes, zelfs zag ik een kleine jonge afkomen met een geweer. Nog andere dragen 2 à 3 helmen. Ik dool er rond tot 2 uur, zonder iets te bekomen. De weinige soldaten die nog een fiets bezitten willen hem niet missen daar de arme duivels ook te voet naar huis moeten precies als ik. Dezen morgen zijn reeds vele gentenaars vertrokken, zoo verneem ik in 't vlaamsch huis. Ik weet nog niet wanneer ik van hier zal weggeraken. Daar ik alleen ben vrees ik dat het nogal gevaarlijk is zoolang er nog zoo veel troepenbeweging is. Het zal een lastig reisje zijn van Brussel naar Gent te voet!

Volgende dagen

Nieuwe soldaten komen toe, zoowel krijgsgevangenen als anderen. De krijgsgevangenen zijn haveloos en ellendig. De jongens echter die van het front komen zijn rood en wel te pas en prachtig gekleed. De Brusselaars zijn waarlijk gek geworden zij loopen de soldaten te lijf, troonen ze mee naar herberg en feestzaal. De meisjes omhelzen ze en dansen van vreugde. Reeds verscheidene engelschen zijn hier in huis geweest.

Dinsdag 19 November

Er wordt aangekondigd dat de vluchtelingen vóór 26 November moeten te huis zijn. Ik ga dus om een vrijgeleide. Terzelfdertijd krijgen we nog 6 rantsoenen brood en 21 franken. Gisteren kwamen reeds voorposten in de stad. (Ruiters en cyclisten van 9 liniërg.) Zij zullen eerst onderzoeken of de plaatsen ter huisvesting vrij zijn, t.t.z. of de Bochen soms niet nog een heeleboel bommen verstoppt hebben in de kazernen (Er hebben namelijk verschrikkelijke ontploffingen plaats gehad in de zuid-statie — geheele treinen vol munitie zijn gesprongen. — In andere openbare gebouwen heeft men nog meer dergelijke mechanieke bommen aangetroffen die op een bepaald oogenblik moesten springen). Vandaag komen de eerste twee afdeelingen de stad binnenrukken. Het volk stroomt toe op hun doortocht en rukt met hen op arm in arm.

Woensdag 20 November

Er is aangekondigd dat Koning Albert met de Koningin zijn intrede zal doen op Vrijdag 22 N., om 10 uur. Hij zal dicht langs ons huis voorbijgaan. Vorige dagen heb ik kennis gemaakt met een Brusselaer die mij zal trachten een fiets te bezorgen. Doch daar zal waarschijnlijk niets van terecht komen, want het is een geldspeler en ik geloof dat hij het enkel op mijn geld gemunt heeft.

Hier eindigt het relaas.

Naschrift

Van de in Lammens' verhaal genoemden vallen de meesten te situeren in het Gentse studentencorps, zodat het vermoeden rijst dat van daaruit het plan gekomen is om Gent in groep te verlaten.

De met name genoemden zijn :

REMI BOSSELAERS (° Mechelen), studeerde rechten te Gent en week na Turnhout naar Nederland uit, waar hij leraar Frans werd te Eindhoven. In 1923 werd hij bij verstek tot 6 maanden veroordeeld. In 1938 promoveerde hij te Amsterdam met een dissertatie over Stendhal.

HERMAN CRAEYBECKX (° Antwerpen 29.5.1895), studeerde wijsbegeerte en letteren te Gent van 1916 tot 1918.

VIKTOR DEN DONCKER (° Gent 9.2.1897), bereikte Göttingen, waar hij van 1919 tot 1920 3 semesters rechten studeerde en kort nadien ook overleed.

OSCAR GIJSELS studeerde wijsbegeerte en letteren.

GUIDO IRMEN (° 1.6.1893), studeerde wis- en natuurkunde te Gent van 1916 tot 1918, en van 1918 tot 1923 8 semesters natuurkunde te Göttingen ; hij overleed er vermoedelijk in 1923.

REYNOLD VAN MALLEGEM (° Beernem 1.12.1894), studeerde rechten te Gent van 1916 tot 1918. Na zijn verblijf te Turnhout keerde hij naar huis terug en schreef in februari 1919 aan de rector om toelating zijn studie voort te zetten. Tevergeefs.

FRANK OF FRANS (HENK ?) NAUDTS (° Gent 19.1.1898), studeerde aan de Technische Scholen te Gent van 1916 tot 1918. Te Göttingen studeerde hij wis- en natuurkunde van 1918 tot 1924 en sloot deze studie af met een promotie. Samen met zijn jongere broer verbleef hij in februari 1919 ook korte tijd aan de Technische Hochschule te München. Hij huwde en bleef te Göttingen wonen.

LUCIEN/LUCIAAN NAUDTS (° Gent 29.10.1900), studeerde eveneens aan de Technische Scholen te Gent van 1916 tot 1918 en volgde te Göttingen nog 1 semester wiskunde. In januari 1919 ging hij naar Nederland, waar hij al werkend verder probeerde te studeren.

FIRMIN PARASIE (° Gent 9.9.1897), studeerde te Gent kunstgeschiedenis van 1916 tot 1918 en volgde 2 semesters klassieke filologie te Göttingen (1918-1919). In de zomer van 1919 keerde hij naar Gent terug. Zie NBW VIII, 576.

RAYMOND OF REIMOND RENS (° Gent 21.2.1897), was de eerst ingeschreven student te Gent, volgde van 1916 tot 1918 wiskunde en keerde na Turnhout

naar Gent terug, waar hij 1 maand in de gevangenis verbleef, nadien werk vond in een ketelmakerij en in 1920 zijn soldatendienst vervulde. Pas in 1924 behaalde hij voor de Centrale Jury te Brussel zijn kandidaatsdiploma ; in 1926 werd hij doctor.

CYRIEL DE WAEL (°Sinaai 18.7.1896), studeerde rechten te Gent van 1916 tot 1918 ; werd later een van de leidende figuren van de NV De Noordstar en Boerhave. Zie EVB 2, 2004-5.

ADOLF WAMBEKE (°Gent 26.2.1899), studeerde te Gent aan de Hogere School voor Handelswetenschappen, bezorgde Lammens blijkbaar een brief en geld van huis te Turnhout en volgde 1 semester rechten te Göttingen in 1918-1919.

Van de professoren viel over ALBERT CLAEYS (uit Lokeren ?) weinig te ontdekken. Prof. dr. GUSTAAF DOUSSY was geneesheer te Kortrijk ; vanaf oktober 1917 doceerde hij verloskunde te Gent. In februari werd hij voor West-Vlaanderen lid van de Raad van Vlaanderen.

WILLEM HOMBRECHT, door Lammens „bediende” genoemd, was architect te Gent en sedert 5.1.1918 hoofdconservator van de universiteit.

LIEBRECHT was directeur van de „Ecole Moyenne” te Gent en werd tijdens W.O.I. directeur-generaal voor het lager onderwijs bij het ministerie te Brussel.

Een probleem vormt „vader” RENS : was dit Rens' vader, die rijksdeurwaarder was te Gent en omstreeks de wapenstilstand enkele dagen te Brussel verbleef ? Of was het Reimonds oudere broer *Florimond* (°Gent 20.1.1895), die van 1916 tot 1918 eveneens wis- en natuurkunde studeerde te Gent ?

Van deze hele groep bereikten slechts Den Doncker, Irmen, de beide broers Naudts, Parasie en Wambeke Göttingen. Hoe dat gebeurde is voor een stuk onzeker. Wellicht trok men, nadat de treinen geblokkeerd waren, te voet over de grens ? Alleen van Bosselaers weten we dat hij voor Nederland opteerde. De overigen keerden blijkbaar, al dan niet over Brussel, naar huis terug, waar hen, in een ondankbare omgeving, de strijd voor het verdere bestaan te wachten stond.